

Dr. Stjepan Ivšić proučava govore dubrovačkog primorja

Prof. Ivo Visković

Najeminentniji predstavnici naše nauke o jeziku-lingvistike uvijek su tvrdili, da je sam dubrovački govor, kao i uopće svi govori na području Dubrovačkog Primorja, odnosno nekadašnje Republike, poseban tip našega jezika i da je najbliži govoru hercegovačkog zaleđa ili dalmatinskom govoru iza uskog obalnog pojasa. On je u neku ruku modifikacija oba govora, sredine između njih, ali s mnogim arhaičnijim osobinama i ostacima čakavštine. U dubrovačkom govoru, za razliku od nekih drugih glas **h** se izgovara; skupine suglasnika **tj** i **dj** izgovaraju se umjesto **ć** i **đ** ispred crkvenoslavenskog starocrkvenoslavenskog jata (tjerati, djeca, ali ne ćerati i đeca, kao na pr. u Boki Kotorskoj). Dalje, konsonant **j** upotrebljava se mjesto **lj** (na pr.: jubav). U genitivu i dativu singulara upotrebljavaju se završeci, -ega i -emu umjesto -oga, -omu (te ovega, tega, onega, ali ne ovoga, toga, onoga). Što se tiče naglaska (akcenta), i on odstupa u dubrovačkom govoru od onoga u hercegovačkom i dalmatinskom govoru. Sve te specifičnosti uočili su naši lingvisti i zabilježili još ranije, ali nitko se nije od njih posvetio isključivo toj problematici sve do naših dana, jer to nije baš lak posao, pošto je trebalo posebno proučiti, provjeravajući akcentuaciju, govor samoga Dubrovnika, Župe, Konavala, Koločepa, Pelješca, Mljeta i t. d. Prvi naš istaknuti učenjak, koji se počeo pomnijevije baviti tim problemima je sveučilišni profesor za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu dr. Stjepan Ivšić (poslije dra Marka Kostrenčića, najstarijeg profesora Zagrebačkog sveučilišta), koji je baš prošle godine proslavio dva svoja jubileja: sedamdesetgodišnjicu života i če-

trdesetgodišnjicu svoga djelovanja na Sveučilištu, a o kome se, premalo zna u našoj široj javnosti.

Ime dr. Stjepana Ivšića poznato je uglavnom jedino krugu učenjaka kod nas i u svijetu i njegovim đacima — studentima. Jedino je prije prošloga rata dr. Aleksandar Belić, predsjednik Srpske akademije nauka, napisao u Stanojevićevoj Narodnoj enciklopediji nekoliko rečenica informativnog karaktera o njemu - svome kolegi, i to je sve. To je svakako naš nemar. Jer, on je velik i kao učenjak i kao čelik - značaj i čvrsti karakter. Kada sam jednom prilikom upitao svoga profesora na Sveučilištu dra Mata Hrasta Belićeva učenika, što misli o prof. Ivšiću i Beliću, on je odgovorio: »Belić je širi, ali Ivšić je dublji«. Kao najveći hrvatski autoritet s područja filologije i lingvistike, prof. Ivšić 1943-će god. jasno i nedvosmisleno se suprotstavio tvorcima »korigenskog pravopisa«, izjavljujući da ga ne prihvaća, i stoga je bio odmah izbačen iz stana, a daljnji progoni i logor nisu izostali i kršili su zdravlje ovog inače otpornog Slavonca. Jedan od najfenomenalnijih učenjaka i najveći slavist uopće Vatroslav Jagić se oslanjao na svoga učenika Stjepana Ivšića, onda mladog studenta u Beču kao na zrelog učenjaka, govoreći: »To će svršiti Stjepan Ivšić!« »Možda je prof. Ivšić je d i n i od naših učenjaka uopće koji je još kao 23-godišnji student postao suradnikom najrenomiranije naše znanstvene revije Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti — 1907. godine. Taj izvanredno brz naučni uspon učinio je, da je Stjepan Ivšić preko svojih radova, a naročito proučavanjem glagoljskih spomenika i dijalekata i

akcentologije — priznat za nusumnjivo jednog od najvećih živih slavista svijeta uz Jakobson VINOGRADOVA i druge. Bez Ivšićevih radova s područja akcentologije ne može se ni zamisliti opća slavenska akcentologija. Usto, profesor Ivšić važi kao najveći živi kapacitet za glagoljicu. Poznati su rezultati njegovog naučnog rada s područja semantike, ortoepije i metričke, kao i vrlo uspjele prerade Maretićevih prijevoda Homerove »Ilijade« i »Odiseje«. Prof. Ivšić je obišao sve slavenske i jugoslavenske krajeve. A sve do famozne rezolucije Informbiroa — dobro se sjećam — dolazili su k njemu mnogi ugledni slavisti Česi, Slovaci, Poljaci i Rusi, da im otkrije tajne starih listina

Progoni i nesnosni konclogorski život narušili su njegovo inače krepko zdravlje, i on već dvije godine uzastopce dolazi u Dubrovnik da se odmori. Prošlogodišnji njegov boravak u našem gradu (gdje se liječio u Klimatskom liječilištu na Lapadu), nije me ni najmanje iznenadio, jer sam za njegov dolazak u Dubrovnik još prije bio saznao od sveučilišnog docenta dra Milana Ratkovića, koji je ovdje boravio i vršio neka istraživanja u Državnom arhivu i Naučnoj biblioteci za najnovije izdanje Gundulićeva »Osmana«, koje je u njegovoj redakciji i s njegovim opsežnim predgovorom, izdala zagrebačka »Zora«, a koje se, iako sa velikim zakašnjenjem, ipak pojavilo u izlozima dubrovačkih knjižara.

Profesor Dr. Stjepan Ivšić nije došao isključivo da se odmori. Iskonski učenjački žar i urođena svesilna volja i elementarna potreba djelovanja goetheovskih razmjera gone ga da on slobodno vrijeme uvijek koristi ispitivanju naših govora, konkretno ovdje dubrovačkih govora. Prošle godine proučavao je na našem primorskom području jezik starijeg dubrovačkog pisca Mavra Vetranića-Šavčića (1482—1567) i u tu svrhu, u pratnji prof. Jure Hurea, išao s brodićem Oceanografske stanice Dubrovnik na otok Svetog Andrije na kome je Vetranić živio pustinjačkim životom. Susret prof. Ivšića sa starim svjetioničarem na tom otoku bio je zaista interesantan. Ne znajući o čemu se radi, svjetioničar je rekao profesoru: »Pišite Vi, gospodine dragi, što Vas je volja, a ja ću govoriti sve što mi leži na srcu«. Poslije malo vremena nesporazum je eliminiran i prof. Ivšiću je uspelo od njega prikupiti dragocjenu leksičku građu, koja baca svjetlo na akcentuaciju i upće jezik tog istaknutog lirika i prvog satirika u našoj literaturi Vetranića, autora vrlo lijepe »Pjesance šturkom«, »Piligrina«, »Remete«, »Tužbe grada Budima«, »Pjesance Latinom«, »Moje plavce« i t. d. Ovom prilikom treba naglasiti, da Vetranićevo književno djelo, kao rijetko koje drugo, krije neobično obilno bogatstvo izraza i starijih riječi dubrovačkog govora, naziva bilja i sl., što, radi ilustracije, možemo vidjeti i iz ovih nekoliko primjera: bukso — šišmiš (lat. buxus); čeples — zlatoglav (lat. asphodelus); badelj — ošlj (čičak); broć — trava koja daje crvenu boju (lat. rubis tinctorum); bokvica — trputac (ljekovita trava); bobovnik — također ljekovita tra-

va, koja se upotrebljava za liječenje rana (lat. telephium); tetevnika — mediteranska biljka (lat. smilax aspera); morovran — morski vran (ili gavran); podlabutiti — ugrabiti; kom — čim; prisihati — sahnuti, sušiti se; čerjen — dimnjak; hustati — škrgutati; prežati — vrebati korijepiti zled — iskorjenjivati zlo; grmuša — mala ptica; nalip — (ijekavski: nalijep) — otrovna biljka (upotrebljava se u značenju: otrov); pokomoliti — pomoliti (se) i t. d.

Poslije proučavanja na otoku Sv. Andrije, prof. Ivšić se uputio s brodom »Ston« na otok Šipan, gdje je također, provjeravajući akcentuaciju, proučavao govor stanovnika otoka, prikupljajući vrijednu leksičku građu. Dolazio je i u dodir sa stanovnicima otoka Mljet, koji su mu dali materijal za upoznavanje ostataka stare čakavštine, koja se, donekle, u nekim riječima i izrazima, očuvala sve do danas na svim otocima u okolici Dubrovnika, pa i u samom govoru grada Dubrovnika.

U mjesecu novembru 1955-te godine agilni prof. Ivšić je, u pratnji Mlječanina prof. Nikole Kojića, poduzeo put na Mljet, također u svrhu proučavanja mljetskog govora i njegovih specifičnih finesa. U selima Goveđari i Babino polje proučavao je govor tamošnjih seljana.

Profesor Ivšić ističe, da je taj dio otoka, a i cio otok Mljet, imao najmanje doticaja sa Svijetom i civilizacijom, i zato je bilo i interesantno i veoma uspješno proučavati taj govor kod najstarijih otočana, i tu, na samomu izvoru, vidjeti i zaključiti, koliko se još očuvala stara čakavština na tom otoku i kako i koliko je ona izmiješana sa štokavštinom. Tako je dr. Stjepan Ivšić u dva navrata i to strogo naučno i sistematski proučavao leksičko blago govora na teritoriju Dubrovačkog primorja.

Daljina

Rukama te vajam, a okom te bojim,
sapletoh sve prste u mreže daljine,
pa najzad, u ognju, kitim tvoju dušu
i kidam velove svemoćne tišine.

Onda te otkrivam u punoj ljepoti.
Zaziruć od čežnje tad od tebe bježim,
dok prilaziš plaho s ružama u ruci,
nemiroj u srcu i cvrkutom svježim.
Zašto si jedina — iako daleko?
Zar te ovdje nema u vrtlogu grada,
zar tijela ne bliješte sjajem što zasljepi,
oči zamorene od vrepe i rada?

Jedina si ipak! I jaka u meni
kao mlado jutro, proljeće i plima,
jer dok su mi snovi opsjednuti strašću
i ta strast je moja natopljena snima . . !

A šta su nam snovi? To je naša mladost,
tjeskoba samoće i šetnje zajedno;
snovi povjerenja, zanosa, dobrote, —
stvarnost dva života utkana ujedno!

Miloš Milošević